

Boeken van Karl Ove Knausgård bij De Geus

Engelen vallen langzaam
Vader (Mijn strijd 1)
Liefde (Mijn strijd 2)

KARL OVE KNAUSGÅRD

ZOON

MIJN STRIJD 3

Uit het Noors vertaald door Paula Stevens

DE GEUS

Deze uitgave is mede tot stand gekomen dankzij een bijdrage van NORLA (Oslo)

De vertaalster ontving voor deze vertaling een reis- en werkbeurs van
het Nederlands Letterenfonds

Oorspronkelijke titel *Min kamp. Tredje bok*, verschenen bij Forlaget Oktober

Oorspronkelijke tekst © Forlaget Oktober A/S, Oslo 2009

Nederlandse vertaling © Paula Stevens en De Geus BV, Breda 2013

Omslagontwerp Studio Ron van Roon

Omslagillustratie © Christina Ottosson

ISBN 978 90 445 2499 4

NUR 302

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden
door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van De Geus BV, Postbus 1878, 4801 BW Breda, Nederland.

Telefoon: 076 522 8151. Internet: www.degeus.nl.

Wilt u het gratis magazine *Geuzennieuws* met informatie over onze nieuwe
uitgaven ontvangen, ga dan naar www.degeus.nl en meld u aan.

DEEL 4

Op een zachte, bewolkte dag in augustus 1969 reed een bus over een smalle weg op een eiland in Zuid-Noorwegen, tussen weilanden en rotsen, grasvelden en bosjes door, over lage heuvels en door krappe bochten, soms met bomen aan weerszijden, als een tunnel, soms vlak langs de zee. Het was een bus van de Arendal Dampskibsselskab, en hij was net als alle bussen van die maatschappij licht- en donkerbruin. Hij reed over een brug, langs een baai, deed zijn rechterknipperlicht aan en stopte. De deur ging open en er stapte een klein gezin uit. De vader, een lange slanke man in een wit overhemd en een lichte terlenkabroek, droeg twee koffers. De moeder, in een beige mantel en met een lichtblauw hoofddoekje om haar lange haren, hield met haar ene hand een kinderwagen vast en met de andere een jongetje. Toen de bus was weggereden, bleven de vette, grijze uitlaatgassen nog even boven het asfalt hangen.

‘Het is een nog aardig stukje lopen’, zei de vader.

‘Lukt je dat, Yngve?’ vroeg de moeder terwijl ze neerkeek op het jongetje, dat knikte.

‘Tuurlijk’, zei hij.

Hij was viereenhalf, had blond, bijna wit haar en een bruine huid na een lange zomer in de zon. Zijn broer, net acht maanden oud, lag in de kinderwagen naar de hemel te staren en had geen idee waar ze waren, of waar ze naartoe gingen.

Ze liepen langzaam de heuvel op. Het was een onverharde weg, vol kleine en grote kuilen na de hevige regenval. Aan beide kanten lagen akkers. Aan het einde van de grasvlakte, die misschien vijfhonderd meter lang was, begon het bos, dat afliep naar de keienstranden. Het was een laag bos, alsof de wind van zee het had platgedrukt.

Aan de rechterkant stond een huis, pas gebouwd. Verder was er geen bebouwing te zien.

De grote veren van de kinderwagen piepten. De baby deed na een poosje zijn ogen dicht, in slaap gewiegd door de aangename, deinende

beweging. De vader, die kort, donker haar had en een zwart, vol baardje, zette een koffer neer om het zweet van zijn voorhoofd te wissen.

‘Goh, wat is het benauwd’, zei hij.

‘Ja’, zei zij. ‘Maar misschien is het dichter bij zee koeler.’

‘Laten we het hopen’, zei hij terwijl hij de koffer weer oppakte.

Dit in alle opzichten doorsneegezin, met jonge ouders, zoals bijna alle ouders in die tijd jong waren, en twee kinderen, zoals bijna iedereen in die tijd twee kinderen had, was vanuit Oslo, waar het vijf jaar lang in de Thereses gate bij het Bislett Stadion had gewoond, verhuisd naar Tromøya, waar een nieuw huis voor hen werd gebouwd, in een nieuwe wijk. Tot dat huis klaar was, zouden ze een ander, een oud huis huren in kamp Hove. In Oslo had hij overdag Engels en Noors gestudeerd en 's nachts als bewaker gewerkt, zij had de verpleegopleiding gevolgd in het Ullevålziekenhuis. Hoewel hij nog niet klaar was met zijn studie, had hij met succes gesolliciteerd naar een baan als leraar op de Rolighedenmidschool, en zij zou werken in het Kokkeplassanatorium voor zenuwlijders. Ze hadden elkaar in Kristiansand ontmoet op hun zeventiende, zij was zwanger geraakt op haar negentiende en ze waren getrouwd op hun twintigste, op het kleine boerenbedrijf in Vestlandet, het westen van het land, waar zij was opgegroeid. Van zijn familie kwam niemand naar de bruiloft, en ook al glimlacht hij op alle foto's die toen werden gemaakt, er ligt een gordel van eenzaamheid om hem heen, je ziet dat hij niet echt thuishoort tussen al haar broers en zussen, ooms en tantes, neven en nichten.

Nu zijn ze vierentwintig en hun werkelijke leven ligt voor hen. Eigen banen, eigen huis, eigen kinderen. Ze zijn samen, en ook de toekomst die ze tegemoet gaan, is van hen.

Of niet?

Ze zijn in hetzelfde jaar geboren, in 1944, en behoren tot de eerste naoorlogse generatie, die in veel opzichten voor iets nieuws stond, niet in de laatste plaats omdat hun leven zich als eerste afspeelde in een maatschappij die in hoge mate was gepland. De jaren vijftig waren het decennium van de groei van de rijksdiensten – dienst voor het wegverkeer, gezondheidszorg, onderwijs, sociale dienst – en van de kantoren en de instel-

lingen, in een grootscheepse centralisatie die binnen opvallend korte tijd grote gevolgen kreeg voor de manier waarop mensen hun levens leidden. Haar vader, geboren in het begin van de twintigste eeuw, kwam van de boerderij waar zij was opgegroeid, in Sorbovåg in Ytre Sogn, en had geen enkele opleiding. Haar grootvader van vaderskant kwam van een van de eilanden voor de kust, net als zijn vader en diens vader waarschijnlijk. Haar moeder kwam van een boerderij in Jolster, zo'n honderd kilometer verderop, waar haar geslacht al vanaf de zestiende eeuw woonde, en ook zij was niet geschoold. Wat zijn familie betrof, die stond hoger op de maatschappelijke ladder, in die zin dat zowel zijn vader als zijn ooms een hogere opleiding hadden gevolgd. Maar ook zij woonden op dezelfde plek als hun ouders, dat wil zeggen in Kristiansand. Zijn moeder, die geen opleiding had, kwam uit Åsgårdstrand, haar vader was loods en er kwamen ook politiemensen voor in haar familie. Toen ze haar man ontmoette, verhuisde ze met hem mee naar zijn geboorteplaats. Dat was het patroon. De verandering die in de jaren vijftig en zestig plaatsvond, betekende een revolutie, alleen zonder het gebruikelijke geweld en de redeloosheid van revoluties. Niet alleen gingen kinderen van vissers en keuterboeren, industriearbeiders en winkelbedienden naar de universiteit om zich te scholen tot leraren, psychologen, historici en sociologen, maar velen van hen gingen ook wonen in plaatsen die ver buiten de streek lagen waar hun familie vandaan kwam. Dat ze dat met de grootst mogelijke vanzelfsprekendheid deden, zegt iets over de kracht van de tijdgeest. De tijdgeest komt van buiten, maar heeft effect van binnen. Iedereen is gelijk voor de tijdgeest, maar de tijdgeest is voor niemand gelijk. Voor de jonge jarenzestigmoeder was het een absurde gedachte om te trouwen met een jongen van een naburige boerderij en daar de rest van haar leven door te brengen. Ze wilde weg! Ze wilde haar éigen leven hebben! Datzelfde gold voor haar broers en zussen, en zo ging het in families in het hele land. Maar waarom wilden ze dat? Waar kwam die sterke drang vandaan? Ja, waar kwam dat nieuwe vandaan? In haar familie was dat absoluut geen traditie: de enige die ooit was vertrokken, was haar oom Magnus, die vanwege armoede thuis naar Amerika ging, maar het leven dat hij daar leidde, leek een hele poos als twee druppels water op zijn le-

ven in Noorwegen. Voor de jonge jarenzestigvader was dat anders, in zijn familie werd er van je verwacht dat je een opleiding volgde, maar misschien niet dat je trouwde met een boerendochter uit Vestlandet en dat je ging wonen in een nieuwbouwwijk aan de rand van een klein plaatsje in Sørlandet, het uiterste zuiden.

Maar daar liepen ze dus, op die warme, bewolkte dag in augustus 1969, op weg naar hun nieuwe huis, hij zeulend met twee zware koffers, vol jarenzestigkieren, zij achter een jarenzestigkinderwagen met daarin een baby in jarenzestigbabykleertjes, dat wil zeggen wit en met veel kant, en tussen hen in, heen en weer huppelend, blij en nieuwsgierig, benieuwd en vol verwachting, hun oudste zoon Yngve. Ze liepen over de grasvlakte, door de smalle strook bos, naar het hek dat openstond, het uitgestrekte kamp binnen. Rechts lag een autowerkplaats, gerund door een zekere Vraaldsen, links stonden grote, rode barakken rond een open, met grind bedekt binnenterrein en daarachter was het dennenbos.

Een kilometer verder naar het oosten stond de Tromøykerk, dat was een stenen kerk uit 1150, maar delen ervan waren ouder en het was waarschijnlijk een van de oudste kerken van het land. Hij stond op een lage heuvel en deed sinds mensenheugenis dienst als baken voor passerende schepen, hij was op alle zeekaarten aangegeven. Op Mærdø, een van de scheren voor de kust, stond een oude kapiteinswoning die getuigde van de bloeiperiode van de streek, de achttiende en negentiende eeuw, toen de handel met de buitenwereld, en vooral de houthandel, floreerde. Schoolklassen op excursie naar het Aust-Agdermuseum kregen Nederlandse en Chinese voorwerpen te zien die uit die tijd of van nog langer geleden stamden. Op Tromøya groeiden ongewone, uitheemse planten, meegebracht door schepen die hun ballastwater loosden, en, zo leerde je op school, Tromøya was de eerste plek in Noorwegen waar de aardappel werd verbouwd. In de koningssaga's van Snorre wordt het eiland ook meerdere malen genoemd, onder de grond van de weilanden en akkers kon je pijlpunten uit de steentijd vinden en tussen de ronde stenen op de lange keienstranden lagen fossielen.

Maar niet de elfde, dertiende, zeventiende of negentiende eeuw hadden hun stempel gedrukt op het terrein waar het zojuist aangekomen

gezin nu langzaam doorheen liep. Dat was de Tweede Wereldoorlog geweest. Dit gebied was tijdens de oorlog door de Duitsers gebruikt; zij hadden de barakken en de meeste huizen hier gebouwd. In het bos waren lage, bakstenen bunkers, nog volkomen intact, en boven op de steile hellingen boven de stranden waren meerdere geschutstellingen. Er was zelfs een oud Duits vliegveldje in de buurt.

Het huis waar ze het komende jaar zouden wonen, lag wat achteraf, midden in het bos. Het was rood geverfd, met witte kozijnen. Vanaf de zee, die niet te zien was maar die slechts een paar honderd meter verderop lag, hoorde je een constant geruis. Het rook er naar bos en zilt water.

De vader zette de koffers neer, haalde de sleutel tevoorschijn en maakte de deur open. Binnen waren een gang, een keuken, een woonkamer met een houtkachel, een badkamer annex washok, en op de bovenverdieping drie slaapkamers. De wanden waren niet geïsoleerd, de keuken was eenvoudig ingericht. Geen telefoon, geen afwasmachine, geen wasmachine, geen tv.

‘Daar zijn we dan’, zei de vader. Hij droeg de koffers naar de slaapkamer terwijl Yngve van raam naar raam holde om naar buiten te kijken en de moeder de wagen met het slapende kind op het stoepje voor de deur parkeerde.

Ik herinner me uiteraard niets van die tijd. Ik kan me met geen mogelijkheid identificeren met de baby van wie mijn ouders foto’s maakten, ja, dat is zo moeilijk dat het bijna verkeerd lijkt om het woord ‘ik’ te gebruiken voor dat kind dat op de commode ligt, bijvoorbeeld, met een abnormaal rode huid, gespreide armen en benen en een gezicht dat verwrongen is door gekrijs waar niemand zich de reden nog van herinnert, of op een vachtje op de vloer, in een witte pyjama, nog steeds met een rood hoofd en met grote, donkere ogen die een beetje loensen. Is dat schepsel dezelfde persoon als degene die hier in Malmö dit zit te schrijven? En zal het schepsel dat dit in Malmö zit te schrijven, veertig jaar oud, op een bewolkte dag in september in een kamer waar het geroezemoes van het verkeer buiten klinkt en waar de herfstwind door het ouderwetse ventilatiesysteem giert, dezelfde zijn als de grijze, ineengedoken oude man die

over veertig jaar misschien ergens in een bejaardentehuis in de Zweedse bossen beverig zit te kwijlen? Om nog maar te zwijgen van het lichaam dat ooit languit op een tafel in een lijkhuis zal liggen? Dat zullen ze nog steeds ‘Karl Ove’ noemen. Is dat in feite niet ongelooflijk, dat één enkele naam dat allemaal dekt? De foetus in de baarmoeder, de baby op de com-mode, de veertigjarige achter de computer, de oude man in de stoel, het lijk op de tafel? Zou het niet meer voor de hand liggen om met verschillende namen te werken, aangezien hun identiteit en zelfbeeld zo ontzettend verschillend zijn? Dat de foetus bijvoorbeeld Jens Ove zou heten, de baby Nils Ove, de vijf- tot tienjarige Per Ove, de tien- tot twaalfjarige Geir Ove, de dertien- tot zeventienjarige Kurt Ove, de zeventien- tot drieëntwintigjarige John Ove, de drieëntwintig- tot tweeëndertigjarige Tor Ove, de tweeëndertig- tot zesenviertigjarige Karl Ove – enzovoort, enzovoort? Dan zou de voornaam staan voor het unieke van elke leeftijd, de tussennaam voor de continuïteit en de achternaam voor de band met je familie.

Nee, ik herinner me niks van die tijd, ik weet niet eens in welk huis we toen woonden, ook al heeft papa me dat een keer aangewezen. Alles wat ik van die tijd weet, komt van wat mijn ouders me hebben verteld en van de foto’s die ik heb gezien. Die winter lag er een metersdik pak sneeuw, zoals dat soms gebeurt in Sørlandet, en het pad naar het huis leek op een smalle kloof. Daar duwt Yngve een kinderwagen met mij erin, daar staat hij op zijn korte skietjes en glimlacht naar de fotograaf. Hij staat in huis lachend naar me te wijzen, of ik sta alleen in mijn bedje en hou me vast aan de spijlen. Ik noemde hem ‘Aua’, dat was mijn eerste woordje. Hij was ook de enige die begreep wat ik zei, zo is me verteld, en vertaalde dat voor mama en papa. Ik weet ook dat Yngve bij alle huizen aanbelde om te vragen of er ook kinderen woonden, dat verhaal vertelde mijn oma altijd. ‘Wonen hier ook kinderen?’ zei ze met een kinderstemmetje en dan lachte ze. En ik weet dat ik zelf een keer van de trap ben gevallen en in een soort shock raakte, ik ademde niet meer, liep blauw aan en kreeg stui-pen, mama rende met mij in haar armen naar het dichtstbijzijnde huis met telefoon. Ze dacht dat het epilepsie was, maar dat was het niet, het was niks. En ik weet dat papa het naar zijn zin had als leraar, dat hij een

goede pedagoog was, en dat hij een van die jaren met zijn klas de bergen in ging. Daar zijn foto's van, hij ziet er op al die foto's jong en blij uit, omringd door tieners in de softe kleren die zo karakteristiek waren voor het begin van de jaren zeventig. Gebreide truien, wijde broeken, rubberlaarzen. Ze hadden veel haar, niet veel en getoupeerd, zoals in de jaren zestig, maar veel en glad en voor hun zachte tienergezichten hangend. Mama zei een keer dat hij misschien wel nooit gelukkiger is geweest dan toen. En er zijn foto's van oma, Yngve en mij – twee zijn gemaakt voor een bevroren meer, Yngve en ik in grote gebreide vesten, allebei gebreid door oma, het mijne mosterdgeel en bruin – en twee zijn gemaakt op de veranda van hun huis in Kristiansand, op de ene staat ze met haar wang tegen de mijne gedrukt, het is herfst, de lucht is blauw, de zon staat laag, we kijken uit over de stad, ik zal een jaar of twee, drie zijn.

Je zou kunnen denken dat deze foto's een soort geheugen vertegenwoordigen, een soort herinneringen zijn, alleen zonder de 'ik' waar herinneringen gewoonlijk aan ontspringen, en de vraag is natuurlijk wat ze dan voor waarde hebben. Ik heb talloze foto's uit diezelfde tijd gezien van de families van vrienden en vriendinnetjes, en die zien er exact zo uit. Dezelfde kleuren, dezelfde kleren, dezelfde kamers, dezelfde bezigheden. Maar met die foto's verbind ik niks, ze betekenen in zekere zin niets, en dat wordt nog duidelijker als ik foto's zie van de generaties voor ons, dat zijn slechts foto's van een groep mensen, uitgedost in merkwaardige kleren, die iets voor mij ondoorgrondelijks aan het doen zijn. We maken een foto van de tijd, niet van de mensen in die tijd, die laten zich niet vangen. Ook de mensen in mijn directe nabijheid niet. Wie was de vrouw die poseerde voor het fornuis in de Thereses gate, in een lichtblauwe jurk, met haar ene knie tegen de andere en haar kuiten uit elkaar, in die typische jarenzestighouding? Die vrouw met het opgestoken haar? Met de blauwe ogen en het vage glimlachje dat zo vaag was dat je het bijna geen glimlach meer kon noemen? De vrouw die met haar ene hand het handvat van de glimmende koffieketel met het rode deksel vasthield? Ja, dat was mijn moeder natuurlijk, mijn eigen mama, maar wie was ze? Waar dacht ze aan? Hoe zag ze haar leven, het leven dat ze tot nu toe had geleid, en dat wat haar nog te wachten stond? Dat weet alleen zij, en daar vertelt de foto

niets over. Een vreemde vrouw in een vreemde ruimte, dat is alles. En de man die tien jaar later op een berg koffie zit te drinken uit datzelfde rode deksel, omdat hij vergeten is koffiekopjes in te pakken toen ze op pad gingen, wie was dat? De man met het keurig verzorgde zwarte baardje en het dikke, zwarte haar? De man met de gevoelige lippen en de vrolijke ogen? Ja, natuurlijk, dat was mijn vader, mijn eigen papa. Maar wie hij voor zichzelf was, op dat ogenblik en alle andere ogenblikken, dat weet niemand meer. En zo is het met al die foto's, ook met die van mij. Ze zijn volkomen leeg, de enige betekenis die je eruit kunt halen, is de betekenis die de tijd erin heeft gelegd. Toch zijn deze foto's een deel van mij en van mijn intiemste geschiedenis, zoals de foto's van anderen een deel van hen zijn. Zinvol, zinloos, zinvol, zinloos, dat is de golf die door ons leven rolt en het zijn fundamentele spanning geeft. Alles wat ik me van de eerste zes jaren van mijn leven herinner en alles wat er aan foto's en voorwerpen uit die tijd bestaat, trek ik naar me toe, ze zijn een belangrijk onderdeel van mijn identiteit, ze vullen dit verder lege, herinneringsloze omhulsel met zin en continuïteit. Uit al deze stukjes en beetjes heb ik een Karl Ove geconstrueerd, en een Yngve, een mama en een papa, een huis in Hove en een huis in Tybakken, een opa en oma van vaderskant, een opa en oma van moederskant, een buurtje en een heleboel kinderen.

Dit sloppenachtige provisorium is wat ik mijn jeugd noem.

Het geheugen is geen betrouwbare grootheid in een leven. En dat is zo om de doodeenvoudige reden dat het geheugen de waarheid niet als hoogste goed beschouwt. Het is nooit de waarheidsdrang die bepaalt of het geheugen een gebeurtenis correct weergeeft of niet. Dat is het eigenbelang. Het geheugen is pragmatisch, het is slinks en sluw, maar niet op een vijandige of gemene manier: integendeel, het doet alles om zijn gastheer te gerieven. Het drukt sommige dingen weg in het lege niks van de vergetelheid, verdraait sommige dingen tot het onherkenbare, begrijpt sommige dingen galant verkeerd, en sommige dingen, en dat zijn er zo goed als geen, herinnert het zich scherp, duidelijk en correct. Wat het zich dan correct herinnert, kijk, dat is nooit aan jou om te bepalen.

In mijn geval is de herinnering aan de eerste zes jaren zo goed als afwe-

zig. Ik herinner me vrijwel niks. Ik heb geen idee wie er op me paste, wat ik deed, met wie ik speelde, alles lijkt wel weggewaaid, de jaren tussen 1968 en 1974 zijn één grote loze leegte in mijn leven. Het weinige wat me te binnen schiet, stelt niet veel voor: ik sta op een houten brug in een bijna hooggebergteachtig iel bos, onder me kolkt een grote beek, het water is groen en wit, ik spring op en neer, de brug deint, en ik lach. Naast me staat Geir Prestbakmo, de buurjongen, hij springt ook lachend op en neer. Ik zit op de achterbank van een auto, we stoppen bij een stoplicht, papa draait zich om en zegt dat we in Mjondalen zijn. We gaan naar een voetbalwedstrijd van Start, is me verteld, maar ik herinner me niets van de rit ernaartoe, van de wedstrijd zelf of van de rit naar huis. Ik loop de helling voor ons huis op en duw een grote plastic vrachtwagen, die is groen en geel en geeft me een fantastisch gevoel van rijkdom en weelde en plezier.

Dat is alles. Dat zijn mijn eerste zes jaren.

Maar dit zijn de gecanoniseerde herinneringen, al vastgelegd in de zeven-, achtjarige, de magie van de kindertijd: het allereerste wat ik me herinner! Er bestaan echter ook andere soorten herinneringen. Die niet zijn vastgelegd en die zich niet bewust laten oproepen, maar die af en toe als het ware loskomen en uit zichzelf opduiken in je bewustzijn en die daar een poosje op en neer dobberen als doorzichtige kwallen, tot leven gewekt door een bepaalde geur, een bepaalde smaak, een bepaald geluid ... Die herinneringen gaan altijd vergezeld van een acuut en intens geluksgevoel. En dan heb je de herinneringen die met je lichaam verbonden zijn, als je iets doet wat je ooit eerder hebt gedaan, je hand omhooghoudt ter beschutting tegen de zon, een bal uit de lucht plukt, over een grasveld holt met een vliegertouw in je hand en je eigen kinderen op je hielen. Er zijn herinneringen die het gevolg zijn van gevoelens: plotselinge woede, plotselinge tranen, plotselinge angst, en je bent weer waar je was, teruggeworpen in jezelf, halsoverkop teruggestuurd door de tijd. En dan zijn er nog de herinneringen die met het landschap verbonden zijn. Want het landschap van je jeugd lijkt niet op de landschappen die later zullen volgen, die zijn op een heel andere manier beladen. In het landschap van je jeugd had elke steen, elke boom betekenis, en omdat je daar alles voor het

eerst zag én omdat je het zo vaak zag, heeft het zich afgezet in de krochten van je bewustzijn, niet alleen vaag en grofweg, zoals het landschap rond het huis van volwassenen eruitziet als je je ogen dichtdoet om het op te roepen, maar bijna pijnlijk precies en gedetailleerd. Ik hoef alleen maar in gedachten de deur open te doen en naar buiten te stappen en de beelden stromen me al tegemoet. Het grind op de oprit, 's zomers bijna blauwig van kleur. Alleen dat al, de opritten van je jeugd! En de jarenzeventig-auto's die er stonden! Kevers, Snoeken, Taunussen, Granada's, Ascona's, Kadetten, Consuls, Lada's, Amazonas ... Maar oké, over het grind, langs het bruingebeitste hek, over de ondiepe greppel die tussen onze straat, de Nordåsen Ringvei, en de Elgsti liep, de weg die het hele gebied doorkruiste en die langs nog twee nieuwbouwwijkjes kwam, naast die van ons. De helling van donkere, vette klei die vanaf de weg afliep naar het bos! Hoe kleine, dunne groene sprietjes daar bijna onmiddellijk uit de grond begonnen te schieten; teer en als het ware alleen in dat nieuwe, grote zwarte, en toen de bijna brutale vermenigvuldiging het jaar erop, tot de helling volledig bedekt was met een dicht, weelderig struikgewas. Boompjes, gras, vingerhoedskruid, paardenbloemen, varens en struiken die de voorheen zo duidelijke scheiding tussen weg en bos volkomen uitwisten. De heuvel op, over het trottoir met zijn smalle stoepanden, en o, het water dat daarlangs sijpelde en stroomde en gutste als het regende! Het pad naar rechts, een sluipweggetje naar de nieuwe supermarkt, de B-Max. Het stukje moeras ernaast, niet groter dan twee parkeervakken op een parkeerterrein, met de berken die er dorstig overheen leken te hangen. Het huis van Olsen boven op de kleine hoogvlakte die daarachter lag, en de weg die erachterlangs liep. De Grevlingvei, heette die. In het eerste huis aan de linkerkant, dat op een stuk grond stond dat meer op een puinwaaier leek, woonden John en zijn zus Trude. Ik was altijd bang als ik langs dat huis moest lopen. Deels omdat John daar soms lag om stenen of sneeuwballen te gooien naar alle kinderen die voorbijkwamen, deels omdat ze een herder hadden ... Die herder ... O, nu weet ik het weer. Wat was dat een rothond. Hij stond vastgebonden op de veranda of op de oprit, blafte naar iedereen die langsliep, sloop jankend en piepend heen en weer voor zover de looplijn hem dat toeliet. Hij was mager en

had gele, zieke ogen. Eén keer kwam hij op me af gestormd, de heuvel af, met Trude in zijn kielzog en de lijn achter hem aan slepend. Ik had gehoord dat je niet weg moest rennen als er een beest achter je aan zat, een beer in het bos bijvoorbeeld, dan moest je stokstijf blijven staan en doen alsof er niks aan de hand was, dus dat deed ik, ik bleef onmiddellijk staan toen ik hem aan zag komen. Het hielp geen fluit. Het maakte hem geen donder uit dat ik me niet bewoog, hij deed zijn bek open en zette zijn tanden in mijn onderarm, vlak bij mijn pols. Het volgende moment had Trude hem ingehaald, pakte de lijn en trok zo hard dat hij achteruit werd gesleurd. Ik holde huilend verder. Alles aan dat beest joeg me angst aan. Zijn geblaf, zijn gele ogen, het kwijl dat uit zijn bek droop, de ronde, spitse tanden waar ik nu een afdruk van in mijn arm had staan. Thuis repte ik met geen woord over wat er gebeurd was, bang op mijn kop te krijgen, want een dergelijke gebeurtenis bood diverse mogelijkheden voor verwijten: ik had daar op dat moment niet moeten zijn, of ik had niet moeten janken, een hond, was dat nou iets om bang voor te zijn? Vanaf die dag golfde de angst altijd door me heen als ik die hond zag. En dat was dodelijk, want ik had niet alleen gehoord dat je stil moest blijven staan als een gevaarlijk dier je aanviel, ik had ook gehoord dat honden angst konden ruiken. Ik weet niet wie dat gezegd had, maar het was een van die dingen die verteld werden en die iedereen wist: honden ruiken het als je bang bent. En dan kunnen ze zelf ook bang of agressief worden, en aanvallen. Als je niet bang bent, zijn ze braaf.

Wat heb ik daarover lopen piekeren. Hoe konden ze angst rúiken? Hoe rook angst? En kon je doen alsof je niet bang was, zodat de honden dát roken en niet het eigenlijke gevoel, dat vlak onder de oppervlakte lag?

Bij Kanestrøm, die twee huizen verderop woonde, hadden ze ook een hond, een golden retriever die Alex heette en die zo mak als een lammetje was. Die sjokte overal achter meneer Kanestrøm aan, maar ook achter ieder van de vier kinderen, als het moest. Goeiige ogen en slome, goeddelijke bewegingen. Maar zelfs voor hem was ik bang. Want als je de heuvel op kwam en je naar het huis liep om aan te bellen, blafte hij. Geen voorzichtig, vriendelijk of verbaasd geblaf, maar luid, diep en galmend. Dan bleef ik staan.

‘Dag, Alex’, zei ik dan als er niemand in de buurt was. ‘Ik ben niet bang, weet je. Helemaal niet.’

Als er wel iemand was, moest ik wel gewoon doorlopen, doen alsof er niets aan de hand was, me als het ware een weg door het geblaf banen, en als hij dan vlak voor me stond met zijn bek open, bukte ik me en klopte hem een paar keer op zijn zij terwijl mijn hart in mijn keel bonkte en al mijn spieren slap van schrik waren.

‘Kop dicht, Alex’, zei Dag Lothar dan, als hij vanuit de kelder aan kwam rennen over het smalle grindpad of door de voordeur naar buiten stormde.

‘Karl Ove is bang voor dat geblaf van jou, domme hond.’

‘Ben ik niet’, zei ik dan. Dag Lothar keek me alleen maar aan met een soort bevroren glimlachje dat moest betekenen dat ik het niet eens hoefde te proberen.

En dan gingen we.

Waar gingen we naartoe?

Naar het bos.

Naar Ubekilen.

Naar de drijfsteigers.

Naar de brug.

Naar Gamle Tybakken.

Naar de fabriek waar plastic boten werden gegoten.

Naar de berg.

Naar Tjenna, het ven.

Naar de B-Max.

Naar de Finapomp.

Als we al niet gewoon wat rondhouden door de straat waarin we woonden, of rondhingen voor een van de huizen daar, of op de stoeprand zaten of in de grote kersenboom die van niemand was.

Dat was alles. Dat was de wereld.

Maar wat voor een wereld!

Een nieuwbouwwijk heeft geen wortels in het verleden, en ook geen takken tot in de hemel van de toekomst, zoals dat ooit het geval was met de

satellietsteden. Ze ontstonden als een pragmatisch antwoord op een praktische vraag: waar moeten alle mensen die hiernaartoe trekken wonen; nou, in de bossen, daar maken we een stel kavels bouwrijp en we gooien ze in de verkoop. Het enige huis dat er al stond, was van een familie die Beck heette, de vader kwam uit Denemarken en had het huis eigenhandig gebouwd, midden in het bos. Ze hadden geen auto, geen wasmachine of televisie. Geen tuin, alleen maar een erf van aangestampte aarde tussen de bomen. Stapels brandhout onder dekzeilen, en 's winters een omgekeerde boot. De twee dochters, Inga Lill en Lisa, zaten op de middenschool en pasten de eerste jaren dat we daar woonden op Yngve en mij. Hun broer heette John, hij was twee jaar ouder dan ik, droeg merkwaardige, door zijn moeder gemaakte kleren, was totaal niet geïnteresseerd in de dingen die ons interesseerden, richtte zich op andere dingen, waar wij geen weet van hadden. Op zijn twaalfde bouwde hij zijn eigen boot. Niet zoals de vloten die wij van dromen en avontuurzin in elkaar probeerden te knutselen, maar een echte, degelijke roeiboet. Hij had gepest moeten worden, maar dat gebeurde niet, de afstand was op de een of andere manier te groot. Hij was niet een van ons, en deed ook geen moeite om dat te zijn. Zijn vader, de fietsende Deen, die misschien al sinds zijn jaren in Denemarken de wens had gekoesterd om alleen midden in het bos te wonen, moet teleurgesteld zijn geweest toen de plannen voor de nieuwbouwwijk werden gemaakt en goedgekeurd en de eerste graafmachines het bos voor zijn huis binnenreden. De gezinnen die er gingen wonen, kwamen uit het hele land, en allemaal hadden ze kinderen. In het huis aan de overkant van de weg woonde Gustavsen, hij was brandweerman, zij huisvrouw, ze kwamen uit Honningsvåg, hun kinderen heetten Rolf en Leif Tore. In het huis naast ons woonde Prestbakmo, hij was leraar, zij verpleegster, ze kwamen uit Troms, hun kinderen heetten Gro en Geir. Daar weer naast woonde Kanestrøm, hij werkte bij de post, zij was huisvrouw, ze kwamen uit Kristiansund, hun kinderen heetten Steinar, Ingrid Anne, Dag Lothar en Unni. Aan de overkant woonde Karlsen, hij was zeeman, zij winkeljuffrouw, ze kwamen uit het zuiden, hun kinderen heetten Kent Arne en Anne Lene. Naast hen woonde Christensen, hij was zeeman, wat zij deed weet ik niet, hun kinderen heetten Marianne en

Eva. Tegenover hen woonde Jacobsen, hij was typograaf, zij huisvrouw, allebei uit Bergen, hun kinderen heetten Geir, Trond en Wenche. Naast hen Lindland, uit het zuiden, hun kinderen heetten Geir Håkon en Morten. En daar ergens raakte ik het overzicht kwijt, in elk geval over hoe de ouders heetten en wat ze deden. Bente, Tone Elisabeth, Tone, Liv Berit, Steinar, Kåre, Rune, Jan Atle, Oddlaug, Halvor heetten de kinderen die daar woonden. De meesten waren van mijn leeftijd, de oudste was zeven jaar ouder dan ik, de jongste vier jaar jonger. Vijf van hen zouden bij mij in de klas komen.

We verhuisden er in de zomer van 1970 naartoe. Toen waren de meeste huizen in de wijk nog niet klaar. De krijgsende sirene die klinkt voordat ze dynamiet tot ontploffing brengen, was een normaal geluid in mijn jeugd, en dat heel speciale gevoel van ondergang dat je krijgt als de schokgolven van de ontploffing zich door de bodem voortplanten en de vloer van je huis begint te trillen, was een normaal gevoel. Dat er bovengrondse verbindingen bestonden, was vanzelfsprekend – wegen en elektriciteitskabels en bossen en zeeën – maar dat die er ook ondergronds waren, was veront-rustender. Zou de grond waar we op stonden niet absoluut onwrikbaar en ondoordringbaar moeten zijn? Tegelijkertijd oefenden alle openingen in de aarde een bijzondere aantrekkingskracht uit op mij en de kinderen met wie ik opgroeide. Meer dan eens dromden we samen rond een van de vele kuilen die in de wijk werden gegraven, omdat er rioolbuizen of elektriciteitskabels moesten worden aangelegd of een betonnen kelder moest worden gestort, en staarden in de diepte, geel als er zand was, zwart, bruin of roodbruin als er aarde lag, grijs bij klei, en met een bodem die vroeg of laat altijd bedekt werd door een grijsgeel, ondoorzichtig laagje water, soms onderbroken door een grote kei die erbovenuit stak. Boven het gat torende een gele of oranje graafmachine uit, die wel een beetje op een vogel leek, met de bak als een snavel aan het uiteinde van de lange nek, en daarnaast stond een vrachtwagen geparkeerd, waarvan de koplampen op ogen leken, de grille op een mond en de laadbak met een dekzeil erover op een rug. Als het om grotere projecten ging, stonden er soms ook bulldozers of kiepkarren, meestal geel, met enorme banden waarvan

het profiel even diep was als onze handen. Als we mazzel hadden, vonden we rolletjes lont in of bij het gat, die namen we mee, want lonten hadden een grote ruil- en gebruikswaarde. Verder waren er altijd wel ergens trommels, manshoge, garenklosachtige houten constructies waar de kabels vanaf gerold werden, en stapels gladde, roodbruine plastic buizen met een diameter van zo'n beetje onze onderarmen. Verder stapels cementbuizen en kant-en-klare cementputten, ruw en fraai, een beetje groter dan wij, gemaakt om op te klimmen; lange, loodzware matten van in repen gesneden oude autobanden, die tijdens het opblazen werden gebruikt; stapels houten telefoonpalen, groen van kleur vanwege het impregneermiddel; kisten met dynamiet; bouwketen waarin de bouwvakkers schaftten en zich omkleedden. Als ze op de bouw waren, bleven we op eerbiedige afstand staan kijken naar wat ze deden. Als ze weg waren, klauterden we in het gat, klommen op de banden van de kiepkarren, balanceerden op de stapels buizen, voelden aan de deuren van de keten en loerden door de raampjes naar binnen, klauterden in de cementputten, probeerden de kabeltrommels weg te rollen, propten onze zakken vol met afgeknipte leidingen, plastic hulsjes, lonten. Niemand stond in onze wereld hoger in aanzien dan deze bouwvakkers, geen enkel werk leek zinvoller dan wat zij deden. De technische details ervan interesseerden me niet, net zomin als het merk van de bouwmachines. Wat ik het opmerkelijkste vond, afgezien van de verandering in het landschap die ze teweegbrachten, waren de sporen van hun privéleven die ze meenamen. Bijvoorbeeld als ze uit hun oranje overall of hun blauwe, loszittende, bijna vormeloze broek een kam tevoorschijn toverden en hun haren fatsoeneerden, met hun helm onder hun arm, midden tussen alle bouwmachines en hun dendrende, dreunende activiteiten, of het mysterieuze, bijna onbegrijpelijke moment wanneer ze 's middags uit de bouwkeet kwamen, in doodgewone kleren, in hun eigen auto stapten en wegreden, als doodgewone mannen.

Er waren ook andere werkluï die we aandachtig en onvermoeibaar gadesloegen. Als er iemand van de telefoonmaatschappij in de buurt opdook, dan ging dat nieuwtje als een lopend vuurtje rond onder de kinderen. Daar stond de auto, daar stond de werkman, een lijnwachter, en daar lagen zijn fantástische schoenen met klimijzers! Met die schoenen